

МІЖНАРОДНІ АСПЕКТИ КРЕДИТНО-ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

І. СЕРГІЄНКО,

академік НАН України,

Т. МАР'ЯНОВИЧ,

член-кореспондент НАН України,

В. ГОРБАЧУК,

кандидат фізико-математичних наук

Сучасні глобалізаційні процеси і міжнародна конкуренція визначають потоки не лише товарів і послуг, а й факторів виробництва, зокрема, капіталу та праці. Впливаючи економічними методами на ці потоки між державами, конкуренція діє і в межах кожної з них. З переходом до ринкових відносин Україна має можливість пересвідчуватись у цьому на власному досвіді. Такий досвід актуалізував дослідження міждержавної конкурентоспроможності¹ поряд з традиційною увагою до галузей і діяльності конкурентів².

Усебічний аналіз бюджетно-податкової політики було здійснено під час круглого столу "Податки, бюджет і економічне зростання України" в грудні 1999 р. за участю представників Верховної Ради, Рахункової палати, Міністерства економіки, Міністерства фінансів, Міністерства юстиції, Адміністрації Президента, Державної митної служби, Державної податкової адміністрації.

Податковий та Бюджетний кодекси України можуть сприяти стабілізації державного регулювання національної економіки, впливати на конкурентоспроможність підприємств і визначати конкурентоспроможність податкової і кредитної політики уряду. Ми проаналізуємо конкурентоспроможність національної економічної політики, насамперед у порівнянні з сусідніми країнами, з огляду на більшу зручність взаємної торгівлі, схожість природних умов та ресурсів і т. п. Очевидно, що в умовах вільної торгівлі інвестор обере ту країну з двох сусідніх, де економічні умови є більш вигідними для нього; саме там з'являться робочі місця та податкові надходження від нового виробництва, зміцниться державний бюджет, поліпшиться становище. Спочатку обмежимося розглядом тих економічних умов, які вимірюються точніше, а саме – кредитно-податкових.

Сусідніми (включаючи морські кордони) з Україною є 10 країн: Беларусь, Болгарія, Грузія, Молдова, Польща, Російська Федерація, Румунія, Словаччина, Туреччина, Угорщина.

Нагадаємо, що за рахунок встановлення низьких податків ряду держав, розташованих на островах Карибського моря та у південній частині Тихого океану, вдалося за десятиріччя 1985–1994 рр. збільшити обсяг інвестицій від країн "Великої сімки" (Great 7, G7) у 5 з лишком

¹ Великий А., Горбулін В., Сергієнко І. Про підходи і принципи дослідження економічної безпеки та деякі результати їх практичного застосування. "Управляющие системы и машины" № 4-5, 1997; Горбачук В. Орієнтири конкурентоспроможності. "Економічні реформи сьогодні" № 3, 1997; Горбачук В. Орієнтири міждержавної конкурентоздатності. "Посередник" від 30 червня 1997 р.; Яковець Ю. Глобальні тенденції соціокультурної динаміки і перспективи взаємодії цивілізацій у ХХІ ст. "Економіка України" № 3, 2000, с. 8–17; Лукінов І. Криза нашого часу: Питирим Сорокін і сучасність. "Економіка України" № 8, 2000, с. 4–7.

² Портер М. Стратегія конкуренції. К., "Основи", 1998, 390 с.

разів – до рівня вище 200 млрд. дол., що викликало занепокоєння організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР; Organization for Economic Cooperation and Development, OECD), яка об'єднала «сімки» інші країни світу³. Зокрема, до ОЕСР входять наші сусіди: Румунія (з 1961р.), Польща (з 1996 р.), Угорщина (з 1996 р.), а Словаччина отримала запрошення до вступу. Не так давно, 26 червня 2000 ОЕСР опублікувала список 35 країн, що відповідають критерію “податкового раю”, і запропонувала їм розпочати діалог, щоб забезпечити відповідність міжнародним стандартам прозорості та справедливості⁴. Представники Європейської комісії, Міжнародного валютного фонду, Світового банку, Британської співдружності, 60 держав співпідтримали занепокоєння ОЕСР.

Таким чином, половина сусідніх з Україною держав висловлює стурбованість міжнародною податковою конкуренцією. Думасмо, що які б не були заперечення, а конкуренція буде посилюватися. Тому українським державним органам теж варто зважати на цю обставину, розробляючи та вносячи свої податкові й кредитні правила.

В Інституті кібернетики імені В. Глушкова розроблено систему підходи до визначення міжнародної конкурентоспроможності податково-кредитної політики держави. Конкурентоспроможність держави (макрорівні) визначається, врешті-решт, конкурентоспроможністю її виробництва (на мікрорівні). Відповідно до цього розглянемо виробництво двох країн ($i = 1, 2$) одного й того самого товару чи однієї й тієї самої послуги (ціною P за одиницю товару чи послуги) за однакових реальних трат ресурсів праці (L) та капіталу (K). Інвестор обере для виробництва країну з вищим прибутком:

$$\pi(i) = PY(i) - W(i)L - R(i)K - T(i),$$

де $Y(i)$ – обсяг виробленого (i проданого) товару; $W(i)$ – номінальна ціна одиниці праці (чиста зарплата); $R(i)$ – номінальна ціна одиниці капіталу; $T(i)$ – всі інші витрати (зокрема, податки) в країні ($i = 1, 2$).

Обсяг $Y(i)$ визначається виробничою функцією $Y(i, K, L)$, яка обмежитись лише капіталом і працею як факторами виробництва.

Припустимо, що інші затрати виробництва $T(i)$ надходять виключно з бюджету держави, тобто $T(i)$ – це державні податки.

Інвесторові байдуже, чи вкладати капітал у країну 1, а чи в країну 2, якщо і там, і там прибутки від виробництва однакові:

$$\pi(1) = \pi(2),$$

$$PY(1, K, L) - W(1)L - R(1)K - T(1) = PY(2, K, L) - W(2)L - R(2)K - T(2).$$

Одним з наслідків отриманого співвідношення є різниця між рівнями зарплат $W(1), W(2)$ в країнах залежно від державних податків $T(1), T(2)$, ціни капіталу $R(1), R(2)$, використання праці L та капіталу K , а саме:

$$W(2) - W(1) = P[Y(2, K, L) - Y(1, K, L)] / L - [R(2) - R(1)] K / L - [T(2) - T(1)] / L.$$

Ця залежність визначає різницю рівнів зарплат як функцію різниці реальній продуктивності праці $Y(i, K, L)/L$, різниці цін капіталу $R(i)$, різниці в оподаткуванні одиниці праці $T(i)/L$, реальної капіталоозброєності K/L праці. Звідси випливає, що за вільної торгівлі та рівної продуктивності праці інвестор платитиме вищу зарплату там, де нижча ціна капіталу і де менше податки. Звідси можна зробити важливий висновок: різниця рівнів зарплат відбиває конкурентоспроможність кредитно-податкової політики стосовно зарплати.

Дослідимо питання вимірювання визначеної в такий спосіб конкурентоспроможності кредитно-податкової політики. Нехай виробництво товару

³ Harmful tax practices. Paris, OECD, 2000. – www.oecd.org/daf/fa.

⁴ International tax meeting warns of need to address tax distortions in a global economy. Paris, OECD, 2000. — www.oecd.org/media/release.

(послуги) здійснюється репрезентативним підприємством країни i . Ним може бути типове так зване середнє (не мале і не велике) підприємство, яке працює в умовах жорсткої конкуренції. Тоді

$$T(i) = \tau(i) PY(i),$$

де $\tau(i)$ — агрегований рівень оподаткування країни i . Цей рівень наближається часткою держбюджетних надходжень у валовому внутрішньому продукті (ВВП), яка регулярно вимірюється⁵. Звідси:

$$W(2) - W(1) = P[Y(2) - Y(1)] / L - [R(2) - R(1)] K / L - P [\tau(2) Y(2) - \tau(1) Y(1)] / L,$$

$$W(2) - W(1) = [1 - \tau(2)] PY(2) / L - [1 - \tau(1)] PY(1) / L + [R(1) - R(2)] K / L.$$

Тут $PY(i)/L$ — грошовий обсяг виробництва на одиницю праці (продуктивність праці), який можна вимірювати на підставі відомих даних про ВВП на душу населення⁶.

Залишається питання вимірювання $[R(1) - R(2)] K / L$. Звернімо увагу, що

$$[R(1) - R(2)] K / L = [R(1) / P - R(2) / P] PK / L.$$

Оскільки репрезентативне підприємство вважаємо конкурентним, то $R(i)/P$ наближається процентною ставкою $r(i)$ ⁷, яка систематично відстежується.

Нарешті, PK/L — це капіталоозброєність праці репрезентативного підприємства, коли рівень ціни товару P відповідає середньому рівню цін. Капіталоозброєність праці також підлягає оцінкам.

Отже, різниця зарплат

$$W(2) - W(1) = [1 - \tau(2)] PY(2) / L + [1 - \tau(1)] PY(1) / L + [r(1) - r(2)] PK / L$$

є функцією вимірюваних показників — агрегованих рівнів оподаткування $\tau(i)$, продуктивності праці $PY(i) / L$, процентних ставок $r(i)$, капіталоозброєності PK/L праці для репрезентативного підприємства.

Пірахаємо тепер, як різниці зарплат визначаються рівнями оподаткування, продуктивності праці, процентних ставок, капіталоозброєності праці в Україні порівняно із сусідніми державами.

Вимірюючи агрегований рівень оподаткування $\tau(i)$, ми використовуємо річні показники для частки загальних урядових надходжень у ВВП: для України, Білорусі, Грузії, Молдови, Російської Федерації — за 1997 р., матеріали спеціалізованої публікації⁸, для Болгарії, Польщі, Румунії, Туреччини, Угорщини — теж за 1997 р., матеріали взято із загального джерела⁹, а для Словаччини — дані за 1998 р., запозичені з регіонального джерела¹⁰.

Вимірюючи продуктивність праці, вважаємо, що є зайнятою приблизно половина всього населення країни, звідки

$$PY(i) / L = 2 \quad (\text{ВВП на душу населення}). \quad (1)$$

Тут застосовуємо останні відомі річні показники реального ВВП (у доларах США 1990 р.) — дані за 1998 р. з названих у виносці 6 спеціалізованого та загального джерел.

⁵ Ebrill L., Havrylyshyn O. Tax reform in the Baltics, Russia and other countries of the former Soviet Union. IMF occasional paper, 1999, 182, 31 p.; World development indicators. Washington, DC: World Bank, 2000. — www.worldbank.org/data/wdi.

⁶ Gorbachuk W. Economics: Central and Eastern Europe, Central Asia. ACTR workshop (Washington, DC, June 8–11, 2000); International financial statistics. June 2000. Washington, DC: International monetary fund, 2000; CountryWatch.com Calculations. Sources: US CIA World Factbook, IMF World Outlook, US Census Bureau International Data Base, UN Statistical Yearbook. — www.countrywatch.com.

⁷ Горбачук В. Макроекономічні методи: теорії та застосування. К., 2000, 271 с.

⁸ Див.: Ebrill L., Havrylyshyn O. Там же.

⁹ Див. виноску 5: World development indicators.

¹⁰ Transition report 1999. Ten years in transition. London, European bank for reconstruction and development, 1999, 288 p.

Вимірюючи процентну ставку за кредит $r(i)$, використовуємо останні відомі річні дані 1999 р. загального джерела, а саме – дані про кредит $r(i,l)$ та депозитну $r(i,d)$ ставки. Значення $r(i)$ наближуватимемо різницею (маржею) між цими ставками:

$$r(i) = r(i,l) - r(i,d).$$

Таке наближення означає, що репрезентативне підприємство протягом року дістає депозитний процент з позиченого капіталу і віддає кредитний процент на цей капітал. Для Румунії $r(i,l)$ наближається ставкою державних облігацій, а $r(i,d)$ – банківською ставкою. Для Туреччини $r(i,l)$ наближається ставкою міжбанківського грошового ринку.

Оскільки ВВП згаданих держав протягом 1999 р. незначно змінилися порівняно з попереднім 1998 р., а агрегований рівень оподаткування $\tau(i)$ достатньо стійкою характеристикою економіки і протягом 1998–1999 рр. майже не змінювався порівняно з 1997 р., то дані ВВП й агрегованого рівня оподаткування $\tau(i)$ для 1999 р. можна наближувати відповідними останніми опублікованими даними з досить малою похибкою (див. табл. 1).

Таблиця

	Агрегований рівень оподаткування $\tau(i)$ (%)	Реальний ВВП на душу населення (дол.)	Продуктивність праці $PY(i) / L$ (дол.) (1)	Кредитна ставка $r(i,l)$ (%)	Депозитна ставка $r(i,d)$ (%)	Процентна ставка $r(i)$ (2)
Україна.....	35,9	2054	4108	54,95	20,7	34,25
Беларусь.....	44,5	4399	8798	51,0	23,8	27,2
Болгарія.....	32,0	3386	6772	13,0	3,0	10,0
Грузія.....	8,8	1383	2766	33,42	14,58	18,84
Молдова.....	30,2	1931	3862	35,5	27,5	8,0
Польща.....	36,6	6392	12784	24,5	18,2	6,3
Російська Федерація.....	29,2	3762	7524	39,7	13,7	26,0
Румунія.....	26,5	4043	8086	74,2	35,0	39,2
Словаччина..	39,5	7519	15038	21,07	14,37	6,7
Туреччина....	21,9	5187	10374	73,53	78,43	-4,9
Угорщина....	37,2	6317	12634	16,3	13,3	3,0

Виходячи з наведених у таблиці 1 величин $\tau(i)$ та $r(i)$, вже без подальших підрахунків бачимо, що за однакових виробничих функцій зарплат та обсягів використання виробничих факторів прибуток репрезентативного підприємства в Україні буде нижчий, ніж у Болгарії, Грузії, Молдові, Російській Федерації, Туреччині. Цим можна пояснити, зокрема, ввезення в Україну з названих держав товарів і послуг, виробництво яких мало залежить від місця розміщення. Якщо такі товари та послуги виробляти в Україні, то для отримання того самого прибутку необхідно платити нижчу зарплату.

Тому якщо при виробництві однакового товару за однаковою технологією ми сподіваємося забезпечити в Україні зарплату вищу, ніж названих сусідів, то нам слід переглянути свою кредитно-податкову політику і встановити певні орієнтири.

Порівняння значень конкурентоспроможності кредитно-податкової політики України та сусідніх держав дає підстави для коригування економічної політики на майбутнє.

Для розрахунку різниці зарплат в Україні (державі 1) та кожній сусідній державі (i) за формулою

$$W(i) - W(1) = [1 - \tau(i)] PY(i) / L - [1 - \tau(1)] PY(1) / L + [r(1) - r(i)] PK/L$$

є всі необхідні дані, крім значення капіталоозброєності праці PK/L . Абсолютне значення PK/L не є суттєвим, оскільки порівнюються країни різних умов.

При цьому для $i = 1, \dots, 11$ виділимо окремо всі складові:

$$\text{(річну) зарплату в державі } i \text{ без витрат на капітал} \\ WY(i) = [1 - \tau(i)] P Y(i) / L; \quad (3)$$

$$\text{(річні) витрати зарплати в державі } i \text{ на капітал} \\ WK(i) = r(i) PK/L = 1000 r(i). \quad (4)$$

Тоді

$$W(i) = WY(i) - WK(i), \quad (5)$$

$$\Delta W(i) = W(i) - W(1) = [WY(i) - WK(i)] - [WY(1) - WK(1)]. \quad (6)$$

Крім того, для зрозумілої інтерпретації підрахуємо також різницю місячних зарплат

$$\Delta WM(i) = \Delta W(i) / 12 \quad (7)$$

і наведемо одержані результати в таблиці 2.

Таблиця 2

	Зарплата без витрат на капітал $WY(i)$ (дол.) (3)	Витрати зарплати на капітал $WK(i)$ (дол.) (4)	(Річна) зарплата $W(i)$ (дол.) (5)	Різниця зарплат порівняно з Україною $\Delta W(i)$ (дол.) (6)	Різниця місячних зарплат порівняно з Україною $\Delta WM(i)$ (дол.) (7)
Україна.....	2633,2	342,5	2290,7	0	0
Білорусь.....	4882,9	272,0	4610,9	2320,2	193,3
Болгарія.....	4605,0	100,0	4505,0	2214,2	184,5
Грузія.....	2522,6	188,4	2334,2	43,5	3,6
Молдова.....	2695,7	80,0	2615,7	325,0	27,1
Польща.....	8105,1	63,0	8042,1	5751,3	479,3
Російська Федерація.....	5327,0	260,0	5067,0	2776,3	231,4
Румунія.....	5943,2	392,0	5551,2	3260,5	271,7
Словаччина.....	9098,0	67,0	9031,0	6740,3	561,7
Туреччина.....	8102,1	-49,0	8151,1	5860,4	488,4
Угорщина.....	7934,2	30,0	7904,2	5613,4	467,8

Наведені оцінки показують, наскільки місячна зарплата в Україні менша, ніж у сусідніх державах, при випуску одного й того самого товару з використанням однакових обсягів праці та капіталу й отриманням однакового прибутку. Виявляється, що місячна зарплата за той самий обсяг праці в Україні, зумовлена нинішніми рівнями продуктивності праці та кредитно-податковими нормативами, є нижчою, ніж в усіх сусідніх державах. Ця різниця становить від 3,6 дол./міс. (у порівнянні з Грузією) до 561,7 дол./міс. (у порівнянні із Словаччиною). Незважаючи на те, що продуктивність праці в Україні вища, ніж у Грузії чи Молдові, зарплата у нас нижча, ніж там, внаслідок відмінностей у кредитно-податкових нормативах. Крім того, нинішній рівень продуктивності праці в Україні, очевидно, не влаштовує і не влаштовуватиме її населення.

Такий стан речей загрожуватиме національним інтересам України і вимагає кардинальних змін. Політика, яка не сприяє зростанню продуктивності праці та зарплати, не має майбутнього. Тому в Податковому і Бюджетному кодексах України необхідно передбачити механізми, які автоматично знижують рівень оподаткування, насамперед зарплати, при підвищенні продуктивності праці. Такі механізми дозволяють без зайвих держбюджетних затрат виконувати широкий пошук, розробку та використання продуктивніших технологій, залучати і реалізувати інвестиції, зокрема міжнародні, і є більш виправданими, ніж зниження рівня оподаткування коштів, що направляються на інвестиції.

Необхідно також передбачити певні механізми зростання продуктивності праці. Деякі з них, відомі з недавньої вітчизняної історії, давали змогу домагатися істотних успіхів. Приєднання до міжнародних норм

відповідальності за збитки, заподіяні втраченою вигодою, сприяло б швидкому створенню підприємств і робочих місць, розвитку малого і середнього бізнесу, поліпшенню інвестиційного клімату в Україні.

З наведеного аналізу стає очевидною необхідність звуження різниці між кредитною та депозитною ставками до 7% шляхом використання різноманітних інструментів центрального банку¹¹ та підвищення міжнародної конкурентоспроможності комерційних банків України. Це привело б до використання національного капіталу у себе в Україні, підвищення капіталоозброєності праці, а також запобігало б утечі капіталу за кордон.

Мають бути також створені сприятливі умови для підвищення продуктивності праці в Україні шляхом використання відомих методів високотехнологічних держав. Йдеться про появу ефективних громадських організацій, покликаних забезпечити постійний зв'язок науки, освіти і виробництва, запозичення і поширення новітніх знань, підтримку талановитої молоді, імміграцію висококваліфікованих фахівців.

Тільки політика, яка сприяє зростанню продуктивності праці та зарплати в Україні, матиме реальні перспективи і дістане підтримку народу.

¹¹ Див., наприклад: Г о р б а ч у к В. Макроекономічні методи. К., 1999, 263 с.